

**Комунальний заклад вищої освіти
Київської обласної ради
«Академія мистецтв імені Павла Чубинського»
КАФЕДРА «МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО ЕСТРАДИ»**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з навчальної роботи

Сергеєнко О.М.

01 вересня 2023 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ ДИРИГУВАННЯ»**

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність	025 «Музичне мистецтво»
Освітньо-професійна програма	«Звукорежисура»
Статус дисципліни	Обов'язкова

Київ 2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни «**Основи диригування**» для здобувачів вищої освіти галузі знань **02 «Культура і мистецтво»**, спеціальності **025 «Музичне мистецтво»**, освітньо-професійної програми «**Звукорежисура**».

Розробник:

Ясюк Т. Л. – викладач-методист, викладач вищої кваліфікаційної категорії.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри «Музичне мистецтво естради»

Протокол № 2 від 01 вересня 2023 р.

В.о. завідувач кафедри **Карпенко-Боднарук Ж.Л.**

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом.	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів: ESTS- 3;	Рік підготовки - 3	
Загальна кількість годин 90		
Модулів – 2.	Семестр	
	V, VI	V, VI
	Лекційні:	
	-	-
Тижневих годин для денної форми навчання: індивідуальних - 1 год.	Індивідуальні заняття:	
	32	8
	Практичні (семінарські)	
	-	-
	Лабораторні:	
	-	-
Вид підсумкового контролю: диференційований залік	Самостійна робота:	
Форма підсумкового контролю: Практичний показ Колоквіум	58	82

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи диригування» є набуття студентами теоретичних знань та навичок з техніки диригування, необхідних в практичній роботі з вокальним та/або інструментальним естрадним ансамблем, формування особистості диригента, який не тільки володіє необхідними технічними навичками, але є інтерпретатором вокального, інструментального твору, розкриває його художній зміст засобами диригентської майстерності.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни «Основи диригування» сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей (Загальні компетентності – ЗК, спеціальні компетентності – СК):

Компетенції	шифр ОПП
Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.	ЗК 3
Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.	ЗК 4
Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.	ЗК 5
Навички міжособистісної взаємодії.	ЗК 6

Здатність бути критичним і самокритичним.	ЗК 7
Здатність спілкуватися іноземною мовою.	ЗК 10
Здатність демонструвати достатньо високий рівень виконавської майстерності.	СК 1
Здатність створювати та реалізовувати власні художні концепції у виконавській діяльності.	СК 2
Здатність усвідомлювати художньо-естетичну природу музичного мистецтва.	СК 3
Здатність усвідомлювати взаємозв'язки та взаємозалежності між теорією та практикою музичного мистецтва.	СК 4
Здатність використовувати знання про основні закономірності й сучасні досягнення у теорії, історії та методології музичного мистецтва.	СК 5
Здатність використовувати професійні знання та навички в процесі творчої діяльності.	СК 6
Здатність здійснювати диригентську діяльність.	СК 8
Здатність розуміти основні шляхи інтерпретації художнього образу.	СК 9
Здатність застосовувати базові знання провідних музично-теоретичних систем та концепцій.	СК 10
Здатність оперувати професійною термінологією.	СК 11
Здатність збирати, аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її в процесі практичної діяльності.	СК 12
Здатність використовувати широкий спектр міждисциплінарних зв'язків.	СК 13
Здатність застосовувати традиційні та альтернативні інноваційні технології музикознавчої, виконавської, композиторської, диригентської, педагогічної діяльності.	СК 17

Завдання дисципліни: навчити студентів самостійно орієнтуватися в програмних вимогах курсу дисципліни «Основи диригування», вміти сформулювати основні принципи диригування, долучити студентів до культури керування естрадним вокальним, інструментальним колективом, навчити самостійної роботи над твором та аналізування партитури.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Основи диригування» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

ОК 8 Сольфеджіо

ОК 9 Теорія музики

ОК 14 концертмейстерський клас та методика акомпанементу

ОК 15 Клас ансамбля

ОК 16 Історія світової естради

ОК 17 Історія української естради

ОК 22 Спеціальний клас (за видами)

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Звукорежисура» вивчення навчальної дисципліни «Основи диригування» забезпечує досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН)

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Демонструвати артистизм, виконавську культуру та технічну майстерність володіння інструментом (голосом) на належному фаховому рівні під час виконавської (диригентської) діяльності.	ПРН 1
Володіти методами та навичками оркестрової та ансамблевої гри (ансамблевого / хорового співу), репетиційної роботи та концертних виступів.	ПРН 2
Демонструвати різні методики удосконалення виконавської діяльності.	ПРН 3
Відтворювати драматургічну концепцію музичного твору, створювати його художню інтерпретацію.	ПРН 5
Володіти базовими знаннями, практичними навичками організаційної та творчої роботи з ансамблевим колективом.	ПРН 10
Володіти термінологією музичного мистецтва, його понятійно-категоріальним апаратом.	ПРН 12
Використовувати на професійному рівні методи та прийоми викладання гри на інструменті / вокалу / диригування / теорії, історії музики / композиції.	ПРН 14

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Основи диригування»:

Очікувані результати навчання	Шифр ПРН
Демонструвати артистизм, виконавську культуру та технічну майстерність володіння інструментом (голосом) на належному фаховому рівні під час виконавської (диригентської) діяльності.	ПРН 1
Володіти методами та навичками оркестрової та ансамблевої гри (ансамблевого / хорового співу), репетиційної роботи та концертних виступів.	ПРН 2
Демонструвати різні методики удосконалення виконавської діяльності.	ПРН 3
Відтворювати драматургічну концепцію музичного твору, створювати його художню інтерпретацію.	ПРН 5
Володіти базовими знаннями, практичними навичками організаційної та творчої роботи з ансамблевим колективом.	ПРН 10
Володіти термінологією музичного мистецтва, його понятійно-категоріальним апаратом.	ПРН 12
Використовувати на професійному рівні методи та прийоми	ПРН 14

4.1. Після опанування навчальної дисципліни «Основи диригування» студенти повинні:

знати:

- теорію диригування;
- основні прийоми з техніки диригування, основні завдання, що покладаються на диригента при виконанні творів;
- основні розділи аналізу партитури;
- спеціальну музичну термінологію;
- програмний матеріал курсу.

вміти:

- диригувати твори в межах програми;
- опанувати програмний репертуар;
- володіти прийомами показу характеру звуковедення (*legato*, *non legato*, *staccato*), раптової зміни динаміки, штрихів, нюансування та агогіки

володіти:

- прийомами мануальної диригентської техніки;
- основними схемами диригування;
- способами виразу диригуванням усіх засобів музичної виразності методикою роботи з колективом;
- музично-теоретичним аналізом творів які вивчаються;
- основними методичними засобами репетицій з колективом;
- володіти основними прийомами і етапами роботи над партитурою, працювати з партитурою, читати, аналізувати і виконувати партитури;
- диригентсько-вольовими якостями та артистичними здібностями.

6. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ.

6.1. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання.

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

Поточний контроль - це оцінювання засвоєння студентом навчального матеріалу під час проведення лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять тощо.

Модульний (проміжний) контроль - це оцінювання засвоєння студентом навчального матеріалу блоків змістових модулів, винесених на цей контрольний захід.

Підсумковий (семестровий) контроль – це період підведення підсумків навчальної роботи студентів протягом семестру.

Кожний блок змістових модулів має бути обов'язково оцінений.

Студент повинен позитивно скласти модульний (проміжний) контроль.

Контроль самостійної роботи – дозволяє виявити вміння студентів орієнтуватися в інформаційних потоках, працювати з науковими джерелами, підбирати та узагальнювати матеріали, необхідні для вирішення визначеного кола завдань.

6.2. Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Поточний контроль. Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між викладачами та студентами, управління навчальною мотивацією студентів. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується як викладачем – для коригування методів і засобів навчання, - так і студентами – для планування самостійної роботи. Особливим видом поточного контролю є колоквиум, підсумковий контроль за змістовими модулями.

Поточний контроль проводиться у формі:

- контроль на аудиторних заняттях
- усного опитування
- виступів студентів при обговоренні теоретичних питань
- перевірка якості засвоєння практичних навичок: виконання технічних вправ; диригування програмного твору під супровід концертмейстера

Результат поточного контролю проведення оперативних заходів з метою оптимізації перебігу навчального процесу

Модульний контроль – є складовою поточного контролю і здійснюється у формі виконання студентом модульного контрольного завдання. Проведення модульного контролю знань є обов'язковим контролем якості засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу модуля – проводиться з метою систематизації знань. Кожний такий модуль включає бали за поточну роботу на практичних заняттях, виконання самостійної роботи, контрольного прослуховування.

Модульний контроль має на меті оцінити рівень цілісного бачення студентом проблематики завершеної частини навчальної дисципліни, сконцентрованої в навчальному модулі та вміння орієнтуватися в теоретичних і практичних питаннях, які визначають зміст даної частини курсу.

Модульний контроль проводиться на останньому занятті модуля, як правило, у формі:

- фронтального опитування,
- виконання індивідуальних завдань,
- розв'язання практичних ситуацій.
- демонстрування знань з навчальних дисциплін циклу професійної підготовки.

Перелік завдань модульного контролю, критерії їх оцінювання, порядок і час проведення (перескладання/відпрацювання) даного виду контролю визначаються кафедрою, включаються до робочої програми навчальної

дисципліни й доводяться до відома студентів на початку семестру. Графік проведення модульного контролю протягом перших двох тижнів семестру за підписом завідувача кафедри

Теоретичною частиною модульного контролю є колоквіум. Він має за мету мобілізувати студентів на поглиблене вивчення дисципліни.

Творчий показ модульного контролю знань студентів – проводиться у супроводі концертмейстера.

Вимоги до модульного контролю знань:

Диригування двома музичними творами, відповіді на запитання (колоквіум).

Студент який за результатами модульного контролю отримав незадовільну оцінку зобов'язаний перескласти відповідний модуль до початку наступного модульного контролю.

Результати модульного контролю знань фіксується в індивідуальному плані студента.

Форма підсумкового семестрового контролю: це підсумкове оцінювання навчальних досягнень студента за семестр, що здійснюється у формі диференційованого заліку.

На підсумковий семестровий контроль виносяться питання та/або практичні завдання, що передбачають перевірку рівня володіння студентами програмного матеріалу дисципліни в цілому та сформованості відповідних знань, умінь, навичок і набутих компетенцій як результатів опанування навчального курсу.

Диференційований залік – студент вважається допущеним до семестрового диференційованого заліку, якщо він виконав усі види робіт, передбачені навчальним планом, та отримав позитивні оцінки за кожний змістовний модуль. Теоретичний контроль знань під час проведення диференційованого заліку може проводитись у вигляді співбесіди за завданнями теоретичного матеріалу певного періоду навчання та/або усного вибіркового опитування з питань тем самостійної роботи.

Засоби оцінювання: Засобом оцінювання та демонстрації результатів навчання є:

- усні опитування (питання колоквіуму);
- презентація результатів навчання (виконання вправ на мануальну техніку та завдань відповідно програми навчальної дисципліни, диригування музичного твору за тематикою того чи іншого змістового модуля, показ робочих жестів)

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

МОДУЛЬ 1										
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	СР	МК	всього
5	5	5	5	10	10	10	10	10	30	100

МОДУЛЬ 2										
T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	СР	МК	всього
5	5	5	5	10	10	10	10	10	30	100

Критерії оцінювання знань студентів
Оцінювання практичного та теоретичного завдання змістового модуля

Оцінка в балах		Критерії оцінювання
5	9 - 10	<p>Студент володіє прийомами техніки диригування. Виявляє самостійність і творче мислення у розкритті художньо-образного змісту твору, демонструє чіткість і ясність диригентських рухів, пластичність диригентського жесту, виразність міміки. В повному об'ємі володіє практичними навичками відповідно до програми вивчення навчальної дисципліни. Досконало володіє фаховою термінологією. Самостійно здійснює аналіз результатів власної практичної діяльності.</p> <p>Студент володіє системою знань з теорії диригування, творчо застосовує їх у роботі. Глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією.</p>
4	6 – 8	<p>Студент володіє прийомами техніки диригування, демонструючи чіткість і ясність диригентських рухів, пластичність диригентського жесту, виразність міміки. При практичному показі допускає незначні помилки. Не досконало володіє фаховою термінологією. Не може самостійно здійснити аналіз результатів практичної діяльності.</p> <p>Студент володіє системою знань з теорії диригування, творчо застосовує їх у роботі. Вміє розкрити зміст теоретичних запитань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, допускає неточності у термінології.</p>
3	3 – 5	<p>Студент володіє основними прийомами техніки диригування. Виявляє розуміння змісту фахових понять і термінів. В процесі практичного показу не використовує в повному об'ємі диригентський апарат. Допускає значні технічні помилки у відтворенні музичного матеріалу, не може самостійно здійснити аналіз практичної діяльності.</p> <p>Студент відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень теоретичних питань. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу наукової та методичної літератури. Допускає істотні неточності та помилки.</p>
2	0 - 2	<p>Студент володіє основними прийомами техніки диригування. Здатен продемонструвати лише окремі прийоми диригентської техніки. Практична робота не вивчена та потребує ретельного удосконалення. Студент не може здійснити аналіз практичної діяльності.</p> <p>Студент не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань</p>

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Семестровий диференційований залік

Семестровий диференційований залік – форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу з дисципліни на підставі результатів виконання ним усіх видів запланованої навчальної роботи протягом семестру: аудиторної, самостійної роботи та визначається в балах (**від 0 до 30**)

Вимоги до практичної роботи:

Диригентська майстерність студентів в класі оркестрового диригування передбачає наявність широкої компетентності в галузі мистецтва, а також спроможність до вираження індивідуальної естетичної позиції у процесі художньо-образного тлумачення музики. Провідними аспектами формування виконавської майстерності є емоційний, раціональний та технічний рівень здобувача освіти. виконання практичного засвоєння матеріалу обумовлено активізацією творчої активності студента – свідомої позиції з установкою на креативну діяльність, створення нового, опанування певних технічних завдань засобами художньої творчості.

При виконанні практичної роботи студенти повинні продемонструвати:

- наявність певного комплексу знань, умінь, навичок, загальної та фахової ерудиції, практичного виконавського досвіду для реалізації художнього результату мистецьке прочитання композиторського тексту, відчувати звукову перспективу, підпорядковувати звучання загальній художній меті;
- усвідомлення рівня відповідальності інтерпретатора за художню цілісність твору і різні етапи технічного опанування музичного тексту та його прочитання, уявлення про звуковий баланс окремих партій і груп, шляхи досягнення стильової та образної переконливості та достовірності;
- застосування в практичному показі переходів із одного емоційного стану в інший, розуміння значення кожної інтонації та фрази у побудові музичної форми, основи агогічних відступів, осмислення артикуляції, удосконалення ритму, збагачення технічної майстерності.

Вимоги до усної відповіді:

Під час роботи над матеріалами у підготовці до усної відповіді, студенти повинні грамотно підібрати необхідну літературу, пропрацювати її та записати у конспект з дисципліни «Диригування та читання партитур» тези, якими будуть користуватись під час відповіді. Відповіді на задані теми повинні бути повними, з наведеними прикладами.

Усна відповідь передбачає різні рівні засвоєння матеріалу курсу дисципліни «Основи диригування»:

- Репродуктивний рівень – вміння передати, відтворити те, що вивчено.
- Дієвий рівень – вміння застосувати отриманні знання щодо рішення типових задач дисципліни.

- Творчий рівень – вміння застосувати знання щодо інноваційних рішень та вирішень творчих задач.

Оцінювання семестрового модульного контролю знань студентів

Виставляючи студентові ту чи іншу оцінку, педагог має урахувувати:

- характер засвоєння вже відомого знання (рівень усвідомлення, міцність запам'ятовування, обсяг, повноту і точність знань);
- якість виявленого студентом знання (логіку мислення, аргументацію, послідовність і самостійність викладу, культуру мовлення);
- ступінь оволодіння вже відомими способами діяльності, вміннями і навичками застосування засвоєних знань на практиці;
- оволодіння досвідом творчої діяльності;
- якість виконання роботи.

Національна шкала	100-бальна шкала оцінювання	Шкала ECTS	Оцінка в балах	Критерії оцінювання
5	90-100	A	26 - 30	студент показує глибоке оволодіння практичним матеріалом, знання відповідної науково-методичної літератури, здатний висловити власне ставлення до різних міркувань з даної проблеми, проявляє вміння самостійно ілюструвати відповідні навички оркестрового диригування на навчальному матеріалі, обґрунтовано, з посиланнями на відповідні джерела, висвітлює питання колоквиуму, здатний робити самостійні узагальнення й висновки. Відвідування занять 100% (крім випадків за хворобою з наявністю лікарняного)
4	82-89	B	21 - 25	Студент на доброму рівні ілюструє диригентські навички, логічно, обґрунтовано, з посиланнями на відповідні джерела, висвітлює питання колоквиуму, студент проявив теоретичні вміння, але у диригентських жестах допущені незначні помилки, має місце недостатньої підготовленості при ілюстрації музичного матеріалу. Відвідування занять 90%
	74-81	C	16 - 20	В практичному показі студент допускає помилки, недостатня підготовленість до видів

				контролю. Надає не вичерпну відповідь на теоретичні питання, має складності логічно, обґрунтовано відповісти на питання колоквиуму. Відвідування занять 85%
3	64-73	D	11 - 15	Студент допустив значні помилки в виконанні практичного завдання. На теоретичні питання надає не повну відповідь, не може розкрити теоретичний аналіз твору. Відвідування занять 70%
	60-63	E	6 – 10	Студент припускається грубих помилок при ілюстрації практичного матеріалу. Плугає схему показу, не може розкрити художній задум твору, намагається аналізувати виконавські проблеми, робити певні висновки. Демонструє недостатній творчий підхід до вивчення практичного матеріалу. На теоретичні питання надає не повну відповідь. Допускає помилки у теоретичному аналізі твору. Відвідування занять 75%
2	35-59	FX	3 – 5	Студент показав низький рівень знань та умінь при виконанні завдання. У практичній роботі – демонструє невідповідність жесту для показу засобів музичної виразності, непереконливий у розкритті художнього образу твору. Обмежені знання теоретичного матеріалу. Відвідування занять 60%
	0-34	F	0 - 2	Студент виявив неспроможність продиригувати навчальний матеріал, допустив ряд серйозних помилок в питаннях колоквиуму, працює безсистемно, з грубими помилками. Відвідування занять менше 60%

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів	МОДУЛЬ 1		МОДУЛЬ 2	
		к-сть	макс. к-сть балів	к-сть	макс. к-сть балів
Відвідування практичних занять	0,5	16	8	16	8
Практична робота	5	5	52	5	52
Теоретична робота		7		7	
Виконання завдань для самостійної роботи	10	1	10	1	10
Робота з науковою літературою		1		1	
Модульна робота	30	1	30	1	30
		100		100	

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1.

6.1. Зміст навчальної дисципліни Теоретична підготовка

Тема 1. Особливості професії диригента. Диригентський апарат. Елементи диригентського жесту. Ауфтакт, його роль в процесі диригування. Види ауфтактів. Вправи на види ауфтакті

Диригент (diriger) – спрямовувати, керувати. Це людина, яка керує колективом. Він проводить підготовчу роботу з виконавським колективом на репетиції, очолює його під час концерту, визначає темп, вказує на динамічні відтінки, показує вступ інструментам, надає твору, що виконується, художнього тлумачення. Таким чином він є керівником всієї комунікативної ланки, яка пов'язує виконання твору із слухачем. Диригування потребує вольових якостей, високої музичної обдарованості, тонкого слуху, почуття форми, ритму, музичної пам'яті. Професія диригента є найскладнішою та найвідповідальнішою. Диригент працює в особливих умовах. Його

«інструмент» - це колектив виконавців. Основна відповідальність за виконання музичного твору полягає на одну людину – диригента. Він вирішує завдання, що виникають перед усіма виконавцями, а також управляє колективом виконавців.

Диригентський апарат. Диригентська техніка – це сукупність візуальних засобів та прийомів, за допомогою яких диригент впливає на виконавців. Опанування диригентською технікою – це фактично досконале володіння диригентським апаратом, який включає основні частини людського тіла. Отже диригування – це своєрідний переклад звукового образу на зоровий.

Руки – основна та найбільш важлива частина диригентського апарату. Корпус – положення корпусу впливає на дихання диригента. Міміка – виконавцям необхідно бачити обличчя керівника. Ноги – при диригуванні забезпечують тверду опору для всього корпусу.

Елементи диригентського жесту. Ауфтакт, його роль в процесі диригування.

До елементів диригентського жесту відносяться: ауфтакт, стремління, крапка,

відображення. Для показу початку твору, епізоду, для показу любого моменту динамічного або ритмічного характеру, який повинен бути підкреслений при виконанні, диригент використовує певний підготовчий або попереджувачий жест – ауфтакт. Кожен жест, за допомогою якого диригент попереджує колектив у тому чи іншому моменті, який повинен бути виконаний, є вираженням особливостей притаманних даному моменту.

Види ауфтактів. Два види ауфтактів: підготовчий ауфтакт – у випадках вступу на одну з долей такту, ауфтакт береться на долю, що попередня, та з якої починається викладення, таким чином тривалість її дорівнює цілій долі такту. Не підготовчий ауфтакт – вступ на частину різних долей такту виконуються за допомогою тільки одного жесту, який спрямований у напрямку тієї долі з частини якої починається виконання.

Ауфтакт повинен бути ясным, чітким та певним, щоб він був зрозумілим для виконавців у повному співвідношенні з задумом диригента. Амплітуда диригентського жесту залежить від динаміки, темпу, характеру музики, показу вступів різним інструментам. Диригенту слід виховувати в собі почуття міри відносно амплітуди жесту, намагатися уникати занадто великих, розмашистих рухів. Жест повинен бути максимально виразним і економним.

Тема 2. Показ вступу, різні види замаху. Тривалості нот. Принципи відображення в жесті диригента. Показ вступу, різні види замаху.

Для показу початку твору, епізоду, будь-якого моменту динамічного або ритмічного характеру, який повинен бути підкреслений при виконанні, диригент використовує певний підготовчий або попереджувачий жест – ауфтакт. Кожен жест, за допомогою якого диригент попереджає оркестр у тому чи іншому моменті, який повинен бути виконаний, є вираженням особливостей притаманних даному моменту. Тому ауфтакт повинен бути ясным, чітким та певним, щоб він був зрозумілим для виконавців у повному співвідношенні із задумом диригента. Ауфтаки бувають різними за значенням і за характером. Так, наприклад, тривалість і динаміка ауфтакту залежать від характеру музичного твору.

У випадках вступу на одну з долей такту ауфтакт береться на долю, яка була перед тією, з якої починається виклад, таким чином тривалість її дорівнює цілій долі такту. Складнішим є показ вступу на частину долі такту. В залежності від характеру твору необхідно зробити повштовхоподібний рух руки до наступної долі, на яку припадає показ частини долі.

Тема 3. Метр. Розмір. Види розмірів. Принципи показу диригентської сітки на 4, 3, 2. Вправи на звільнення м'язів та суглобів.

Позиції рук диригента. Середня – робоча позиція рук, висока позиція рук, низька позиція рук.

Функції рук.

Права рука – тактуюча, відбиває долю, вона зобов'язана постійно давати інформацію оркестрантам про долю такту в даний момент, організує весь диригентський процес, відмічає розмір твору, веде сітку тактування, визначає

темп, керує інструментальним супроводом. Ліва рука – показує нюанси, діє більш вільно поза тактуванням, часом допомагає правій, але більш зайнята показом динамічних відтінків, показ вступів інструментам, варіативність положень кисті та пальців лівої руки здатна передавати образні відтінки різнохарактерних звукових комбінацій.

Тема 4. Показ зняття звучання в кінці твору.

Якість зняття звучання визначається одночасним припиненням звучання за повним погодженням виконавців в динаміці й штрихах при знятті. Все це залежить від диригента, від прийому, яким він демонструє показ припинення звучання. Жест повинен бути чітким, точним за часом, певним по динаміці, максимально відповідати характеру закінчення музики. У диригуванні використовуються три види зняття: за схемою. Жест зняття має напрям малюнку метричної схеми (до напряму долі, на котрій припиняється звучання); від себе. Жест, який знімає звучання на останній долі, має вигляд більш чи менш округлої форми (в залежності від темпу, характеру, динаміки твору); до себе. В практиці часто зустрічається те, що остання доля заповнена звучанням (восьмі, шістнадцяті), використовується рух жесту від себе.

Тема 5. Позиції рук диригента. Функції рук.

Позиції рук диригента. Середня – робоча позиція рук, висока позиція рук, низька позиція рук

Права рука – тактуюча, відбиває долю, вона зобов'язана постійно давати інформацію оркестрантам про долю такту в даний момент, організує весь диригентський процес, відмічає розмір твору, веде сітку тактування, визначає темп, керує інструментальним супроводом. Ліва рука – показує нюанси, діє більш вільно поза тактуванням, часом допомагає правій, але більш зайнята показом динамічних відтінків, показ вступів інструментам, варіативність положень кисті та пальців лівої руки здатна передавати образні відтінки різнохарактерних звукових комбінацій.

Тема 6. Принципи дроблення в схемах на 4,3,2. Принципи показу 6,8,9,12-дольних розмірів у швидкому (помірному), у повільному темпі.

У повільному темпі та/або при уповільненню диригент має змогу «опікуватися» не тільки ритмічними вартостями, які дорівнюють метричній частці, або більші (довші) за неї, а й передаватиме ті ритмічні особливості твору, які викладені тривалостями, що становлять половину, третину чи меншу частину долі. В цьому випадку ми використовуємо, власне, поділ основної метричної частки на рівні частини, в залежності від необхідності, диктованої ритмічним малюнком твору. Деталізація диригентських показів значною мірою пов'язана із темпом звучання твору і при його помірних показниках створює сприятливі умови для більш детального показу ритмічних особливостей партій, що унеможлиблюється при виконанні у швидких чи дуже швидких темпах.

До складних відносяться метри, які мають крім сильної долі, відносно сильні.

Вони складаються з двох або більше однорідних метричних груп: 4/16; 4/8; 4/4;

4/2; 6/8; 6/4; 9/16; 9/8; 9/4; 12/16; 12/8; 12/4.

Диригування шестидольного розміру: У повільному темпі диригується за чотирьохдольною схемою де подвоюється перша та третя долі. У швидкому темпі тактується «на два». Таким чином, кожна доля схеми об'єднує три раховані одиниці.

Диригування дев'ятидольного метра та дванадцятидольного розміру. Диригування цих метричних груп відбувається шляхом потроєння долей 3-х та 4-хдольних схем у повільному темпі. Сильні та відносно сильні долі підкреслюються більш активним жестом. У швидкому темпі – 9-дольний розмір тактується трьохдольною схемою; 12-дольний – за чотирьохдольною схемою.

Тема 7. Темп. Види темпів. Принципи показу. Агогіка. Темпи, ознайомлення з основними видами темпів.

ТЕМП (з італійського *tempo* - час) – швидкість, з якою виконується музичний твір. Точний темп визначають за допомогою метронома. Темпи поділяються на повільні, помірні, швидкі. При уповільненні темпу рух рук уповільнюється. При уповільненні темпу – поступового розширення амплітуди руху.

Повільні. Помірні. Швидкі.

Поступові зміни темпу.

Зміни темпу можуть проходити поступово або раптово. При уповільненні темпу рух рук уповільнюється, а при прискоренні – прискорюється. Швидким темпам краще всього відповідають маленькі рухи і навпаки – повільні темпи – крупним замахам. Звідси висновок: прискорення темпу потребує поступового звуження амплітуди замаху, а уповільнення темпу – поступового розширення амплітуди руху. Раптова зміна темпу демонструється відповідно з змінами швидкості замаху.

АГОГІКА. Зміна темпу має певне емоційне і змістовне значення і завжди відповідає художньому змісту музичного твору. Агогіка – незначні відхилення від темпу (уповільнення або прискорення), які мають місце при виконанні і підпорядковуються завданням створення художнього образу. Агогічні зміни бувають вказані автором, але також можуть виникати в залежності від художньої інтерпретації виконавця. Найчастіше агогіка зустрічається в романтичних або сучасних творах. Головне правило: на скільки прискорив або уповільнив темп, на стільки – уповільнив або прискорив.

У нотній літературі агогіка позначається термінами:

- *ad libitum* – (ад лібітум) – на свій розсуд;
- *rubato* – (рубато) – вільно, без точного витримування тривалості нот.

Зміни темпу можуть проходити поступово або раптово. При уповільненні темпу рух рук уповільнюється, а при прискоренні – прискорюється. Швидким темпам краще всього відповідають стислі, з маленькою амплітудою рухи і навпаки – повільним темпам – притаманні широкі, великі рухи. Звідси висновок: прискорення темпу потребує поступового звуження амплітуди замаху, а уповільнення темпу – поступового розширення амплітуди руху. Раптова зміна

темпу демонструється відповідно зі змінами швидкості замаху.

Тема 8. Динаміка, динамічні відтінки. Принципи показу в диригентському жесті.

Динаміка, основні види динамічних відтінків.

Нюанс - (франц. nuance відтінок). Засіб при застосуванні нюансів визначається музичною формою, фразуванням виконавчого твору, а також індивідуальними особливостями виконавського стилю артиста.

Динаміка - (греч. сила) - ґрунтується на використанні різної сили звучання, їх раптової чи поступової зміни, виділенні окремих звуків. В диригуванні динаміка – найважливіший засіб виразного виконання в розкритті емоційного змісту твору.

Динамічні відтінки. Динамічна шкала. Crescendo - поступове збільшення звуку.

Diminuendo - поступове послаблення звуку. Запис в нотному тексті.

Досягнення рівномірності, поступовості у цих переходах від більшої сили звучання до меншої та навпаки.

Subito forte – (sf) - різко, раптово голосно; Subito piano-(sp)- різко, раптово тихо.

Показ subito piano. Перехід від forte до subito piano відбувається шляхом раптового зменшення об'єму жесту. Рух повинен бути досить активним та стрімким, енергійним, підкреслюючи ледь помітну зупинку руки, наступним жестом відтворюємо рух руки відповідно піано. Показ subito forte. Для показу subito forte застосовується раптовий, стрімкий рух, який підкреслює енергійним поштовхом відмічену долю.

Тема 9. Штрихи, види штрихів, показ їх у диригуванні

Штрих – (нім. strich) – прийом зволікання звуку. Штрих надає звучанню різного характеру та забарвлення. Вибір штрихів визначається змістом твору що виконується, художнім замислом, пов'язаним з фразуванням.

Тема 10. Фермата, види фермат. Засоби їх організації в жесті диригента.

Фермата – знак, який збільшує на непевний період звучання ноти, акорду або паузи.

Щоб поставити фермату, треба врахувати не тільки місце в творі, але й характер даного епізоду, темпу, стилю твору.

Всі фермати можна поділити на дві групи: фермата, яка не пов'язана з подальшим виконанням твору та завершує музичну думку. Така фермата в диригуванні зветься **знімаюча**; фермата, яка пов'язана з подальшим викладенням і лише припиняє музичну думку. Така фермата називається **перевідна**.

Вправи на різні види фермат зручно виконувати за чотирьохдольною схемою. Відпрацювавши вправи за чотирьохдольною схемою, можна використовувати і інші вже вивчені схеми.

Тема 11. Принципи показу мішаних розмірів (5,7 -дольний розмір) у повільному, помірному або швидкому темпах

Мішані розміри - складаються з двох або більше простих неоднорідних

метричних груп: 5/4; 7/4.

Тактування 5-дольного розміру.

При диригуванні 5-дольного розміру поєднуються дві прості схеми: 2-х та 3-х дольні. Порядок, в якому ці схеми додержуються залежать від структури музичної фрази. Послідовність 2-х та 3-х дольного розміру приймається в тих випадках, коли логічний наголос співпадає з першою та третьою долями. Якщо підкреслюється перша та четверта, послідовність буде - трьох та двохдольні схеми. У швидкому темпі диригується за схематичною сіткою на 2.

Тактування 7-ми дольного розміру .

Як і 5-дольний розмір 7-дольний диригується двома варіантами : 4+3 ; 3+4.

7-дольна схема диригується аналогічно 5-дольній схемі, тобто використовується чергування 4- та 3-дольних схем. Порядок чергування встановлюється на основі будови музичної фрази. У швидкому темпі – на три.

Тема 12. Принципи диригування перемінних розмірів

Першоджерелом для використання змінних розмірів часто є теми, що ввійшли до композиторських обробок (гармонізацій) із народного мелосу, або ж зміна музичних наголосів диктуються іншими чинниками: наголошенням літературного тексту (якщо твір вокальний) чи просто індивідуальним композиторським задумом. Диригуючи «послідовність» із різних за кількістю долей тактів, диригенту слід звернути особливу увагу на виразність показу передзмаху до сильної долі із якої починається інша метрична пульсація (зміна розміру) та із значною увагою слідкувати за розвитком музичної думки, передаючи її, як одне ціле, а не окремо вирізнені своєю метричною структурою фрагменти. Чіткий показ сильних долей набуває у цьому випадку особливої ваги. □ Слід зауважити, що зміни при «чергуванні» різних розмірів можуть зазнавати як кількість долей, так їх тривалість, або ж обидві величини разом. Це спонукає диригента до особливої пильності за темповим розвитком твору, адже його зміни, будуть оправдані тільки в тому випадку, коли вони відповідатимуть характеру частини; якщо ж у тексті є авторська ремарка: *L'istessotempo* (той самий темп) то диригент повинен забезпечити його виконання

Тема 13. Принципи диригування речитативу та каденції.

Речитатив – (від італійського *recitativo* – декламувати) оснований на виразній, емоційнотативній мелодії, яка не зображує замкненої музичної форми. Існує два види речитативу: **secco** – (сухий) витримані або короткі акорди в супроводі з гармонічною основою вокальної партії; **amoccopagnato** – (акомпанований) відрізняється більш значущим супроводом, який підкреслює виразність лінії вокальної партії.

В процесі навчання необхідно велику увагу приділяти вивченню акомпанементу з оркестром. Для початківців в такому випадку необхідно починати з романсів, невеликих і не складних арій, а потім поступово переходити до інструментальних концертів, уривків з опер. При цьому диригенту необхідно обов'язково вивчати не тільки партитуру для оркестрового супроводу,

а також і сольну партію.

Каденція – (від італійського *cadenze* закінчиваюсь) вільна імпровізація віртуозного характеру, виконуюча соло та є складовою крупного музичного твору.

Прийоми диригування каденціями можна поділити на два типи:

Виконання з оркестровим супроводом – прийоми диригування будуть залежить від характеру даного супроводу.

Виконання без оркестрового супроводу з початку виконання каденції тактування необхідно припинити, а за 2 – 3 такти до її закінчення – підготувати оркестр до вступу, враховуючи темп, характер майбутнього виконання, для наочності протактувати ці 2 – 3 такти.

Каденції, де партія соліруючого інструменту виконується на фоні витриманого акорду, до кінця її виконання тактування не проводиться. Диригент ставить першу долю такту і залишає руки у тому ж положенні для того, щоб після каденції перейти до наступного тактування.

Тема 14. Принципи диригування «на раз»

Схема тактування «на раз» є найбільш важкою для диригування. Її використовують у творах, які записані в простому розмірі (3/4; 3/8; 2/4; 2/2) та звучать у швидкому або дуже швидкому темпі. Схема «на раз» легка за структурою – у кожному такті робиться один замах руки (рух вниз), який визначає першу долю такту. Рух повинен бути енергійним, чітким. Після активного руху вниз рука, як би відштовхнувшись підіймається вгору. Цей рух повинен бути відносно повільним, тому що під час підняття руки ми прораховуємо подальші долі 2-дольного або 3-дольного розміру.

Тема 15. Акцент. Синкопа.

Акцент – (від латинського *accentus* - наголос) - виділення, підкреслення.

Акценти, в залежності від характеру музики, бувають різними за колоритом – м'які, помірні, різкі. Тому кожен акцент слід показувати належним жестом.

Синкопа. – зміщення опорного звуку з сильної долі такту на слабку. Відображаючи синкопу в диригентському жесті, слід пам'ятати, що рух руки повинен бути енергійним, мати різке, швидке відображення, характер жесту – пружний.

Тема 16. Партитура, види партитур. Диригентський аналіз творів

Партитура - це нотний запис будь-якого музичного твору, що складається з декількох голосів або інструментів. При цьому партії для всіх інструментів або голосів прописані на окремому нотному стані. Партитура має кілька різновидів і буває хорової, вокально-інструментальної, а також чисто інструментальної. Партитура сприяє досягненню закладеного композиторського задуму, художніх та ідеологічних завдань. Партитурна нотація є однією з найскладніших форм письмового закріплення інформації. Одним із компонентів історії музики та частиною писемної культури людства.

Оформлення партитури починається зі створення партитурної системи нотоносців – повної чи скороченої.

Практична робота

ВПРАВИ:

На звільнення м'язів та суглобів.

М'язова свобода рухів диригента – один з критеріїв диригентської майстерності. Затискання м'язів паралізує рухи диригента і заважає адекватно передавати свої задуми виконавцям. Тому майбутній диригент повинен почати роботу над контролем за своїми м'язами вже у повсякденному побуті, не допускаючи напруження м'язів, які не беруть участі у виконанні певної роботи. Це допоможе надалі оволодіти суто диригентськими жестами.

На еластичність рухів.

Підготувати руку до точних рухів по вертикалі та горизонталі, піднімати та опускати руки, передпліччя, плече. Вправи розпочинають з кисті. Рухи здійснюють з різною амплітудою по вертикалі та по горизонталі, по прямій та по хвилястій (вісімки) лінії.

Рухи кисті надають диригентському жесту емоційної забавності, динамічності. Добиваючись цього, доцільно відпрацьовувати кругообертальні рухи кисті, згинання, розгинання, рухи до себе і від себе.

Види жестів

Пасивним жестом відбувається тактування при тривалості звучання одного акорду на одному нюансі, відбиваються порожні такти. Часто характер музики потребує від диригентського жесту, який відмічає паузу, певної чіткості і активності, але в цих випадках жест, зрівняно з попереднім і з наступним, буде менш активним.

Активні рухи відрізняються від пасивних енергійністю, напруженістю; пасивний жест – рука диригента стає більш слабкою, м'якою, вільною, легкою. Збільшення активності, напруження жесту потребує участі в рухах більшої кількості м'язів руки. Пасивний жест – потребує меншої участі м'язів руки, центр важкості зміщується ближче до кисті, важкість руки зменшується, рух кисті переходить у легку, ледь помітну пульсацію.

Види ауфтактів

У випадках вступу на одну з долі такту ауфтакт береться на долю, яка була перед тією, з якої починається виклад, таким чином тривалість її дорівнює цілій долі такту.

Складнішим є показ вступу на частину долі такту. В залежності від характеру твору необхідно зробити повштовхоподібний рух руки до наступної долі, на яку приходить показ частини долі.

Функції рук

Одна із проблем диригента-початківця – це взаємозалежність рук, нахил до їх паралельних рухів.

Одночасно дивитись на всі боки, погляд в процесі диригування супроводжує рухи однієї руки. Та рука, через яку спрямовано погляд, стає головним носієм волі

диригента, жести другої руки при цьому мимовільно нівелюються і не відволікають на себе увагу.

Поняття «незалежності» в диригуванні розвиває координацію дій у відпрацюванні диригентської схеми. Вправи на вироблення автоматизму в показі схем доволі прості. Засвоївши схему правою рукою, доцільно поєднувати її виконання з плавними рухами лівої руки вниз та вгору. Ускладнюючи ці вправи, можна перейти від плавних жестів до уривчастих.

Після досягнення успіху в одній схемі, варто ускладнити вправи, тактуючи одна за одною поспіль всі схеми.

Одночасного тактування однією рукою дводольної, а другою тридольної схеми, поступово охоплюючи всі схеми. Ці вправи не тільки сприятимуть розвиткові самостійності рук, а й підготують студента до виконання сучасних творів, в яких нерідко зустрічається поліритмія.

Види зняття

За схемою. Жест зняття має напрям малюнку метричної схеми (до напряму долі, на котрій припиняється звучання).

Від себе. Жест, який знімає звучання на останній долі має вигляд більш чи менш округлої форми (в залежності від темпу, характеру, динаміки твору).

До себе. В практиці часто зустрічається те, що остання доля заповнена звучанням (восьмі, шістнадцяті), використовується рух жесту від себе.

Відпрацювання динамічної шкали. Показ *crescendo* і *diminuendo*. Показ *subito piano*. Показ *subito forte*.

Відпрацювання динамічної шкали.

Показником вираження тих чи інших динамічних відтінків в диригуванні є амплітуда жесту. Як відомо більш тихому, слабкому звучанню відповідає менший жест, більш голосному – більший жест. Найбільш важливим також є насиченість та інтенсивність жесту.

Показ крещендо та димінуендо.

Певну технічну важкість виконання має відображення в жесті крещендо і димінуендо. Важкість виражається в тому, щоб досягти рівномірності, поступовості у цих переходах від більшої сили звучання до меншої та навпаки.

Щоб досягти ефекту при збільшенні звучання, рекомендується у вихідному положенні моменту крещендо скоротити до мінімуму об'єм жесту. Цей прийом запобігає більш яскравому показу ланки зростання.

Крещендо та димінуендо потребують швидкої контрастної зміни об'єму диригентського жесту.

На довгих тривалостях ліва рука допомагає показу крещендо та димінуендо за рахунок підйому руки долоню догори (крещендо), та спуску руки долоню до низу (димінуендо).

Показ *subito forte*. Для показу даних динамічних відтінків застосовується раптовий, стрімкий рух, який підкреслює енергійним товчком відмічену долю. Цьому допомагає виразний афтакт за характером та амплітуді відповідно субіто форте. Якщо у швидкому темпі цей рух більш активний, то у повільному, відповідно менш активний. Виразному показу допомагає ліва рука, яка доповнює

праву, одночасно з нею підкреслює раптову появу субіто форте.

Показ субіто піано. Перехід від форте до субіто піано відбувається шляхом раптового зменшення об'єму жесту. Рух повинен бути досить активним та стрімким, енергійним, підкреслюючи ледь помітну зупинку руки та наступним жестом відтворюємо рух руки відповідно піано. Стрімке скорочення жесту при появі субіто піано потребує певного м'язового напруження і супроводжується притуплення рук до корпусу. Якщо при цьому зробити різкий рух лівою рукою, підкреслюючи раптову зміну динаміки (звичайно, ліва рука припиняє рух, розкритою долоню показує виконавцям раптову зміну динаміки).

Штрихи, види штрихів, показ їх у диригуванні.

Головною метою в роботі на легато – максимальна плавність, безперервність жесту. Метричні долі повинні підкреслюватись м'яким рухом, важливо відпрацьовувати гнучкість та звільненість всієї руки.

Рух на стакато – повинен бути енергійним, гострим, коротким, повштовхоподібним, з ярко вираженою крапкою. Цей жест цілісно образно відпрацьовувати сидячи за столом, щоб відчувати крапку та відображення після певної долі.

При відпрацьовуванні штриха маркато – рука зупиняється як би «ув'язуючись» в крапці.

Темпи, види темпів, агогіка

Зміни темпу можуть проходити поступово або раптово. При уповільненні темпу рух рук уповільнюється, а при прискоренні – прискорюється. Швидким темпам краще всього відповідають маленькі рухи і навпаки – повільні темпи – крупним замахам. Звідси висновок: прискорення темпу потребує поступового звуження амплітуди замаху, а уповільнення темпу – поступового розширення амплітуди руху. Раптова зміна темпу демонструється відповідно з змінами швидкості замаху.

Різна зміна темпу має певне емоційне і змістовне значення і завжди відповідає художньому змісту музичного твору. Агогіка – незначні відхилення від темпу (уповільнення або прискорення), які мають місце при виконанні і підпорядковуються завданням створення художнього образу. Агогічні зміни бувають вказані автором, а також можуть виникати в залежності від художнього задуму виконавця. Найчастіше агогіка зустрічається в романтичних або сучасних творах. Головне правило: на скільки прискорив або уповільнив, на стільки – уповільнив або прискорив.

Позиції рук

Відпрацьованні диригентських труднощів, вправ, а також при показі вступів середньої групи інструментів (домри (кобзи) альт, тенор). Постановка рук при диригуванні у середній позиції: руки знаходяться на рівні грудної клітини, діапазон – від поясу – до рівня очей.

Висока позиція рук – застосовується при диригуванні голосної динаміці, а також показ інструментам, які знаходяться на верхньому ряду оркестру (група баянів, баси, контрабаси).

Низька позиція рук – застосовується при ефективному показі раптової зміни

динаміки, тихому виконанні твору, показу вступу інструментам, які знаходяться знизу від диригента (скрипки, цимбали, домри (кобзи) прими, група бандур).

Працюючи над позиціями рук, студент вчиться координувати свої рухи, застосовувати диригентський апарат, уявляючи інструментальний склад колективу. Після того як диригент застосовує позиції рук автоматично – можна ускладнювати завдання:

Відпрацювання різних позицій рук хаотично змінюючи їх. Відпрацювання різних позицій рук на основі музичного матеріалу.

Акцент синкопа

Акцент показується однією або обома руками. В останньому випадку найбільш яскраво та наочно досягається тим, що незадовго до акценту призупиняється ліва рука, яка потім активним рухом показує акцент.

Правильність виконання синкопи залежить від розуміння важливості її як моменту великого ритмічного та динамічного значення. Відображаючи синкопу в диригентському жесті, слід пам'ятати, що рух руки повинен бути енергійним, мати різке, швидке відображення, характер жесту – пружинистий.

Правильність виконання синкопи залежить від розуміння її важливості у ритмічному та динамічному значення.

Фермата, види фермат

Всі вправи зручно виконувати за чотирьох дольною схемою. Відпрацювавши вправи за чотирьох дольною схемою, можна використовувати і інші вже вивчені схеми.

Знімаюча фермата на першу долю на *crescendo*.

Для цього необхідно поставити фермату у більш низькому положенні, а потім, підіймати руки до гори. Витримавши фермату – використати зняття.

Знімаюча фермата на витриманому звучанні на зменшення динаміки (*diminuendo*).

Для цього необхідно поставити фермату на певну долю у більш високій позиції, а потім лівою рукою, опускаючи долонь до низу показати зменшення звуку, витримавши фермату виконати зняття відповідне динаміці.

Фермата на частині долі такту. Така фермата за звичай тактується за допомогою дроблення жесту. Виконати фермату на частину долі двома видами: при закінченні музичної думки (знімаючи) та при не закінченні музичної думки (переводячи до наступної долі).

Фермата на паузі цілого такту відбувається тим же шляхом, як і тактуються порожні такти, тобто прийомом тактування.

Фермата на паузі, яка знімає долю такту або її частину. Ці фермати за звичай не тактуються. Диригент знімає звучання, що попереджає фермату, а після зупинки, тривалість якої залежить від тривалості паузи, виконується ауфтакт для переходу до наступного викладення. Якщо фермата стоїть в кінці твору або його частини – виконується таким же чином.

Фермата на тактовій рисці. В такому випадку рухом, аналогічним зняттю, відмічається остання доля такту, а після цього виконується ауфтакт до наступного такту. Тривалість такої фермати залежить від темпу, характеру музики, від контрасту між попереднім та наступним виконанням.

Фермати, які пов'язані з подальшим викладом лише призупиняють рух музичної думки. Всі ці фермати не потребують зняття. Після зупинки, яка позначається ферматою, подається ауфтакт до наступного викладення музичного твору, думки.

6.2. Структура навчальної дисципліни.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма навчання					заочна форма навчання						
	Всього	У тому числі				Всього	У тому числі					
		лекційні	практичні	лабораторні	Індивідуальна		Самостійна робота	лекційні	практичні	лабораторні	Індивідуальна	Самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
МОДУЛЬ 1												
Тема 1. Особливості професії диригента. Диригентський апарат. Елементи диригентського жесту. Ауфтакт, його роль в процесі диригування. Види ауфтактів. Вправи на види ауфтакті	4				2	2	8				1	4
Тема 2. Показ вступу, різні види замаху. Тривалості нот. Принципи відображення в жесті диригента.	4				2	2						
Тема 3. Метр. Розмір. Види розмірів. Принципи показу диригентської сітки на 4, 3, 2. Вправи на звільнення м'язів та суглобів.	4				2	2	8				1	4
Тема 4. Показ зняття звучання в кінці твору.	4				2	2						
Тема 5. Позиції рук диригента. Функції рук.	3				2	1	7					2
Тема 6. Принципи дроблення в схемах на 4,3,2. Принципи показу 6,8,9,12-дольних розмірів у швидкому (помірному), у повільному темпі	4				2	2					1	4
Тема 7. Темп. Види темпів. Принципи показу. Агогіка.	3				2	1						
Тема 8. Динаміка, динамічні відтінки. Принципи показу в диригентському жесті. Вправи на координацію рухів	4				2	2	7				1	4
Модульний контроль знань. Диференційований залік												
Разом за модуль 1	30				16	14	30				4	26
МОДУЛЬ 2												
Тема 9. Штрихи, види штрихів, показ їх у диригуванні	8				2	6	16				1	7

Тема 10. Фермата, види фермат. Засоби їх організації в жесті диригента.	8			2	6					8
Тема 11. Принципи показу мішаних розмірів (5,7,11-дольний розмір) у повільному, помірному або швидкому темпах	8			2	6	14			1	7
Тема 12. Принципи диригування перемінних розмірів	6			2	4					6
Тема 13. Принципи диригування речитативу та каденції.	6			2	4	14			1	6
Тема 14. Принципи диригування «на раз»	8			2	6					7
Тема 15. Акцент. Синкопа.	8			2	6	16			1	8
Тема 16. Партитура, види партитур. Диригентський аналіз творів	8			2	6					7
Модульний контроль знань. Диференційований залік										
Разом за модулем 2	60			16	44	60			4	56
Всього	90			32	58	90			8	82

7. ТЕМИ АУДИТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Теми аудиторної роботи	Денна форма	Заочна форма
Тема 1. Особливості професії диригента. Диригентський апарат. Елементи диригентського жесту. Ауфтакт, його роль в процесі диригування. Види ауфтактів. Вправи на види ауфтактів	2	1
Тема 2. Показ вступу, різні види замаху. Тривалості нот. Принципи відображення в жесті диригента.	2	
Тема 3. Метр. Розмір. Види розмірів. Принципи показу диригентської сітки на 4, 3, 2. Вправи на звільнення м'язів та суглобів.	2	1
Тема 4. Показ зняття звучання в кінці твору.	2	
Тема 5. Позиції рук диригента. Функції рук.	2	1
Тема 6. Принципи дроблення в схемах на 4,3,2. Принципи показу 6,8,9,12-дольних розмірів у швидкому (помірному), у повільному темпі	2	
Тема 7. Темп. Види темпів. Принципи показу. Агогіка.	2	1
Тема 8. Динаміка, динамічні відтінки. Принципи показу в диригентському жесті. Вправи на координацію рухів	2	
Тема 9. Штрихи, види штрихів, показ їх у диригуванні	2	1
Тема 10. Фермата, види фермат. Засоби їх організації в жесті диригента.	2	
Тема 11. Принципи показу мішаних розмірів (5,7,11-дольний розмір) у повільному, помірному або швидкому темпах	2	1
Тема 12. Принципи диригування перемінних розмірів	2	
Тема 13. Принципи диригування речитативу та каденції.	2	1
Тема 14. Принципи диригування «на раз»	2	
Тема 15. Акцент. Синкопа.	2	1

Тема 16. Партитура, види партитур. Диригентський аналіз творів	2	
Всього	32	8

8. САМОСТІЙНА РОБОТА

Теми самостійної роботи	Денна форма	Заочна форма
Тема 1. Особливості професії диригента. Диригентський апарат. Елементи диригентського жесту. Ауфтакт, його роль в процесі диригування. Види ауфтактів. Вправи на види ауфтакті	2	4
Тема 2. Показ вступу, різні види замаху. Тривалості нот. Принципи відображення в жесті диригента.	2	3
Тема 3. Метр. Розмір. Види розмірів. Принципи показу диригентської сітки на 4, 3, 2. Вправи на звільнення м'язів та суглобів.	2	4
Тема 4. Показ зняття звучання в кінці твору.	2	3
Тема 5. Позиції рук диригента. Функції рук.	1	2
Тема 6. Принципи дроблення в схемах на 4,3,2. Принципи показу 6,8,9,12-дольних розмірів у швидкому (помірному), у повільному темпі	2	4
Тема 7. Темп. Види темпів. Принципи показу. Агогіка.	1	2
Тема 8. Динаміка, динамічні відтінки. Принципи показу в диригентському жесті. Вправи на координацію рухів	2	4
Тема 9. Штрихи, види штрихів, показ їх у диригуванні	6	7
Тема 10. Фермата, види фермат. Засоби їх організації в жесті диригента.	6	8
Тема 11. Принципи показу мішаних розмірів (5,7,11- дольний розмір) у повільному, помірному або швидкому темпах	6	7
Тема 12. Принципи диригування перемінних розмірів	4	6
Тема 13. Принципи диригування речитативу та каденцій.	4	6
Тема 14. Принципи диригування «на раз»	6	7
Тема 15. Акцент. Синкопа.	6	8
Тема 16. Партитура, види партитур. Диригентський аналіз творів	6	7
Всього	58	82

Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів

Самостійна робота є важливою складовою всієї системи підготовки у вищому навчальному закладі будь — якої форми навчання і сприяє кращому засвоєнню та ефективному опануванню навчального матеріалу. Від ефективності та якості самостійної роботи залежить рівень засвоєння курсу «Основи диригування».

Зміст самостійної роботи студентів у форматі дисципліни «Основи диригування» визначається робочою програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Звідси першочерговим завданням викладача є:

- а) Допомогати студенту організувати час, відведений для самостійної роботи.
- б) Роз'яснювати студентам зміст, форму та методику завдань: а)закріплення технічних прийомів диригування; б)вивчення партій вокального ансамблю; в)методику аналізу ансамблевих творів.
- г)навчити студентів самостійно працювати з рекомендованою літературою.

Самостійна робота допоможе активізувати пізнавальну діяльність студентів денної форми навчання та надасть допомогу у вивченні даної дисципліни студентам заочної форми навчання.

9. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Вивчення навчальної дисципліни «Основи диригування» – складний і багатогранний процес. На протязі всього курсу навчання студентам бажано займатись у класі диригування з одним викладачем. Для отримання позитивного результату студент повинен постійно відвідувати навчальні заняття, винятком може бути хвороба, про що студент повідомляє викладача та представляє довідку про хворобу.

Вивчення техніки диригування розвивається шляхом усвідомлення студентом знань і практичних навичок, які повинні стати вмінням знаходити диригентські жести для передачі виконавських навичок. Тому необхідно забезпечити систематичне вивчення основних положень теорії диригування, які слід супроводжувати практичними прикладами та вправами до кожного розділу для засвоєння конкретного прийому. Для успішного засвоєння необхідний візуальний показ викладачем прийомів диригування. Під час самостійного опрацювання тем студент займається науково-дослідною роботою, демонструє вміння роботи з літературними та інформаційними джерелами відповідно чого може сформулювати особисту думку, робити висновки та вільно орієнтуватись в темах завдань.

Важливе місце у вихованні майбутнього керівника оркестру відіграє підбір репертуару, який впливає на естетичне виховання, культурний розвиток, формування творчого багажу, а також сприяє змісту навчального процесу. Доцільно користуватись музичними зразками творів української та світової класики, обробок українських народних пісень та танців, творів сучасних композиторів, використовувати музику різних жанрів та стилів, оригінальних творів для ансамблів та оркестрів народних інструментів.

- Робота над диригентськими жестами
- Робота над штрихами
- Робота над диригентськими схемами
- Навчитися орієнтуватися в партитурі;
- Знаходити і виділяти в музичній тканині головне;
- Аналізувати емоційно - образну сторону твору;
- Складати виконавський план і готуватися до виконання твору з оркестром;
- Розвивати мову, грамотно і ясно висловлювати свої думки;
- Засвоєння студентом диригентсько-виконавських знань, формування вмінь, навичок, які необхідні для проведення практичної роботи.

Діяльність студента:

- практична робота над музичними творами;
- оволодіння історіографією та біографією композиторів та музичних творів;

- рішення художньо-технічних задач у виконанні музичних творів;
- виховання оркестрового мислення у виконанні музичних творів;
- розвиток диригентських якостей у процесі виконання музичних творів.
- опрацювання партитур;
- вмiти організувати репетиційний процес з колективом.

10. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

На заняттях з основ диригування застосовуються такі методи навчання:

- **метод розв’язання різних за ступенем складності навчальних завдань** (формування у студентів практичних умінь, навичок, активізує їх діяльність);
- **словесно-ілюстративний метод** (поєднання викладачем словесних пояснень з ілюстративним показом технічних прийомів диригування);
- **креативний, творчий метод** (створення студентом оригінальних варіантів, інтерпретації);
- **інтеграційний метод** (акумуляція і синтез знань з різних фахових дисциплін);
- **метод ескізної роботи над твором** (дозволяє студенту розширити світогляд та поповнити навчальний репертуар з метою його застосування у подальшій діяльності).

11. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Інструменти та обладнання:

1. Комп’ютер (ноутбук)
2. Програми нотних редакторів – Sibelius, Final
3. Партитура
4. Фортепіано
5. Музичний інструмент (спеціальний)

Програмне забезпечення:

1. Положення про навчальний процес
2. Положення про самостійну роботу студента
3. Положення про контрольні заходи
4. Навчальний план
5. Освітня професійна програма
6. Силабус
7. Робоча навчальна програма.
8. Методичні вказівки та рекомендації (навчальної роботи, самостійної роботи, до контрольних заходів)
9. Наукова, навчальна та методична література, електронні ресурси

12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

12.1. Основна

1. Бавіна Н. С. Проблеми технічного вдосконалення фахової підготовки студентів, що навчаються диригуванню / Н. С. Бавіна // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. - 2012. - № 11, ч. 1. - С. 28-33.

2. Біляєва Н. В. Диригентський жест: знак, символ, смисл. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти Вип. 48 Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського: 2018
3. Бухальський В. І. Азбука хорового диригування : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. І. Бухальський; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Рівне, 2005. - 80 с.
4. Виразні прийоми та їх роль у диригентській практиці. print:page,1,50782-Vyrazitel-nye-priemy-i-ih-rol-v-dirizherskoiy-praktike.html 2013р.
5. Всеукраїнська науково – методична конференція Військово-диригентська майстерність, культурологічні та художньо-інтерпретаційні аспекти”. Львівського ордена Червоної Зірки інституту Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного Національного університету. ЛЬВІВ - 2008
6. Гамкало Д. Диригентське мистецтво // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=24362 (дата перегляду: 04.05.2022)
7. Голючек М. С. Основні прийоми володіння технікою диригування: навч.-метод. посіб. Київ: ДНМЦЗКМО, 2020. 75 с.
8. Горобець В.П., Методичні особливості підготовки студента-диригента до роботи над музичним твором. Інноваційна педагогіка: Випуск 19. Т. 3. 2019. – 79-82с.
9. Доронюк В. Д. Курс техніки диригування : Навч.-метод. посіб. / В. Д. Доронюк; Прикарп. ун-т ім. В.С.Стефаника. Ін-т мистец. - Івано-Франківськ, 2004. - 292 с.
10. Дудик Р. Навчально-методичний посібник., 2018. 48 с.
11. Жівов В.Л. Диригентська професія. Міфи і реальність / В.Л. Жівов // Вокально-хорова освіта і виконавство в ХХІ столітті / [наук. ред. Л. І. Уколова]. - М.: Изд-во МДПУ, 2011. - С. 88-97.
12. Іванова Ю. М. Артистизм у контексті фахової підготовки студента-хормейстера. Харківська державна академія культури, м. Харків. Культура України. Випуск 61. 2018
13. Карась Г. Хорова родина «Первоцвіт» (до 130-річчя заснування народного аматорського хору «Первоцвіт» Народного дому села Микитинці): монографія. Івано- Франківськ: Місто-НВ, 2020. 288 с.
14. Концертні п'єси українських композиторів для фортепіано. 6-8 класи.// «Музична школа». Навчально-методичне видання. – №11 (випуск 37) – К. : Компанія «МЕНЕДЖМЕНТ-ХХІ», 2011.
15. Костін О. В. Альбом п'єс для фортепіано. Зошит 1. Навчальний посібник для ВНЗ культури і мистецтв III-IV р. а. / О. В. Костін. – Вінниця : Нова книга, 2008.– 68 Колесса М. Основи техніки диригування. Львів, 1981.
16. Кречко Н.М. Фах диригування. Практикум для студентів ф-ту «Музичного мистецтва» спеціалізації хор. Диригування., К. Ліра 2017 140 с.
17. Лошков Ю.І. Диригентське оркестрове виконавство в контексті української культури XVIII - XX ст.: автореф. дис... д-ра мистецтвознав.: 26.00.01 / Ю.І.

- Лошков ; Харк. держ. акад. культури. — Х., 2008. — 37 с.
- 18.Ляшко М. Мистецтво диригування як феномен музичної культури. SCIENCE, RESEARCH, DEVELOPMENT №3
 - 19.Майчик О. І. Композиторська творчість західноукраїнських хорових диригентів- практиків другої половини ХХ ст. : автореф. дис канд. мистецтвознав. : 17.00.03 /
 - 20.Майчик О. І.; Львів. нац. муз. акад. ім. М.В. Лисенка. - Л., 2010. - 16 с.
 - 21.Марцинковський С., Марцинковська І. Хрестоматія з диригування (клавір, партитура): Навчальний посібник, Херсон: ХДУ, 2009. 166 с.
 - 22.Музичний світ. Збірка п'єс для фортепіано. 3 клас. /Ред.-упор. Н. І. Баличева, Н. І. Леонтєва. – Х. : 'Науково-методичний центр, м. Київ', 2015. – 48 с.
 - 23.Музичний світ. Збірка п'єс для фортепіано. 4 клас. /Ред.-упор. Н. І. Баличева, Н. І. Леонтєва. – Х. : "Науково-методичний центр, м. Київ", 2015. – 48 с.
 - 24.Ніколаєнко П. М. Теорія і методика початкового навчання диригування майбутніх учителів музики. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. 192 с
 - 25.Основи техніки диригування / упоряд.: Ж. М. Володченко; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М.Гоголя. - Ніжин, 2000. - 94 с.
 - 26.Островська Т. В. Підготовка майбутнього вчителя музики до диригентсько-хорової виконавської діяльності / Т. В. Островська // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. - 2012. - № 11, ч. 1. - С. 169-175.
 - 27.Петрик С. В. Диригентська техніка як важливий компонент мистецтва диригування [Електронний ресурс] / Світлана Василівна Петрик // Культура України. – 2012. – Випуск 39. – Режим доступу: khsac.in.ua/kultura39/34.pd
 - 28.Прокулевич О. В. Основи хорового диригування. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2016. 140 с
 - 29.Пучко Ю. В. Особливості професійних якостей диригента-хормейстера: мислення, емоції, воля / Ю. В. Пучко // Вісн. Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. - 2005. № 4. - С. 57-62.
 - 30.Рожок, В. І. (2013). Історія українського диригентського виконавства: навчальний посібник. Київ: НМАУ імені П. І. Чайковського.
 - 31.Роль диригента і знання техніки диригування. <http://www.allbest.ru/>
 - 32.Сверлюк Я. В. Теоретико-методичні основи професійної підготовки диригента оркестрового колективу у вищих мистецьких навчальних закладах: автореф. Дис д-ра пед. наук : 13.00.04 / Я. В. Сверлюк ; Ін-т вищ. освіти НАПН України. — К., 2011., 36 с.
 - 33.Сверлюк Я. Педагогічні умови професійної підготовки диригента оркестрового колективу / Я. Сверлюк // Нова пед. думка. - 2008. - № 3. - С. 128-131
 - 34.Смирнова Т. А. Теорія та методика диригентсько-хорової освіти у вищих навчальних закладах: психолого-педагогічний аспект : монографія / Т. А. Смирнова; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. - Х. : Ліхтар, 2008. - 452 с.

- 35.Ткач Ю. С. Індивідуальний виконавський стиль диригента-хормейстера: теоретичний та практичний аспекти (на прикладі Національної заслуженої академічної капели України "Думка") : автореф. дис канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / Ю. С. Ткач; М-во культури України, Нац. муз. акад. України ім. П.І. Чайковського. - К., 2012. - 20 с.
- 36.Флейчук Х. О. Хорова Шевченкіана кінця ХХ - початку ХХІ століть: соціокультурний та диригентсько-інтерпретаційний аспекти (на матеріалі хорових творів М. Скорика, В. Камінського) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / Х. О. Флейчук; Львів. нац. муз. акад. ім. М.В. Лисенка. - Л., 2011. - 19 с.
- 37.Юнда В. В. Форми та методи розвитку самостійної пізнавальної діяльності студентів на уроці диригування / В. В. Юнда // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. - 2012. - № 11, ч. 1. - С. 251-255.
- 38.Фортепіано. 2 клас. /Ред.-упор. Б. О. Милич. – К. : Музична Україна, 2016.– 80 с.
- 39.Фортепіано. 3 клас. /Ред.-упор. Б. О. Милич. – К. : Музична Україна, 2016. – 76 с.
- 40.Шумська Л. Ю. Хорове диригування : навч. посіб. / Л. Ю. Шумська. – 2-ге вид., доповн. та перероб. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 105 с.

12.2. Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

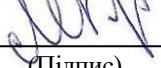
1. https://vivaldi.msuc.org/Gindullin_instr.pdf/
2. Енциклопедія мережі Інтернет URL: <https://uk.wikipedia.org> 4 Відео і фонотека мережі Інтернет URL: <http://www.youtube.com/>
3. Сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського URL: <http://nbuv.gov.ua/>
4. Класична музика (персоналії, словник музичних термінів, колекція музичних записів тощо) URL: <http://www.classic-music.ru/>
5. Українська автентична музика URL: <http://www.folk.org.ua/>
6. <https://musicnotes.info/>
7. <http://notes.tarakanov.net/katalog/kompozitsii/lychshee-dlya-fortepiano/>
8. <https://nottka.com/fortepiano/>
9. <http://ukrnotes.in.ua/poshuk.php>
10. <https://www.pisni.org.ua/links/notes.html>
11. <https://proridne.com/content/%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%B5%D0%BD%>

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма перезатверджена на 2021 / 2022 н.р.

зі змінами (оновлена загальна кількість годин навчальної дисципліни, у тому числі години індивідуальної і самосійної роботи, уточнені методи роботи та форми контролю знань).

Протокол № 1 від 25 серпня 2021р.

Завідувач кафедри Краснитський М.М.

(Підпис)

(Прізвище, ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 2022 / 2023 н.р.

зі змінами (оновлено список рекомендованих джерел на основі рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21.06.2022 про історико-культурну складову освітнього процесу).

Протокол № 1 від 30 серпня 2022 р

Завідувач кафедри Краснитський М.М.

(Підпис)

(Прізвище, ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 2023 / 2024 н.р.

зі змінами (затвердження виконуючим обов'язки завідувача кафедри наказ № 200-К від 31 серпня 2023р.)

Протокол № 2 від 01 вересня 2023 р.

В.о. завідувач кафедри Карпенко-Боднарук Ж.Л.

(Підпис)

(Прізвище, ініціали)